

**SOSIAALITYÖNTEKIJÄN JA VANHEMMAN VÄLINEN
SUHDE LASTENSUOJELUSSA**

Kiia Vejander
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Kiia Vejander	
Työn nimi Sosiaalityöntekijän ja vanhemman välinen suhde lastensuojelussa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2022	Sivumäärä 27
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämä kandidaatintutkielma tarkastelee kuvailevan kirjallisuuskatsauksen keinoin sosiaalityöntekijän ja vanhemman välistä suhdetta lastensuojelun. Tutkimustehtävänä on selvittää, millaisena vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välinen suhde jäsentyy lastensuojelussa. Lisäksi tutkielmassa tarkastellaan, miten suhde rakentuu ja, millaisia tekijöitä suhteen muodostamiseen liittyy. Tutkielman käsitteellinen taustoitus painottuu erityisesti Cheryl McMullinin (2017) hahmottelemaan asiakassuhteen rakentumismalliin sekä Arja Jokisen (2016) asiakassuhteen muotoja koskevaan jäsennykseen.</p> <p>Tutkielmassa hahmottuu, että vanhemman ja sosiaalityöntekijän väliseen suhteeseen liittyy erilaisia ulottuvuuksia. Keskeistä on suhteeseen liittyvät haasteet ja kuvaukset siitä, miten myönteinen suhde voidaan näistä huolimatta muodostaa. Tuloksista voidaan havaita, että sosiaalityöntekijää ohjaavat institutionaaliset tekijät korostavat vallan epäsymmetriaa ja voivat täten heikentää myönteisen suhteen syntymistä. Tutkimus osoittaa, että luottamus on merkityksellinen tekijä sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisessä suhteessa ja erityisesti sen rakentamisessa. Tutkimuksen perusteella luottamuksen avulla suhteen haasteet ja jännitteet voidaan kohdata.</p> <p>Tutkimusaineiston perusteella auttaminen tapahtuu sosiaalityöntekijän ja vanhempien välisenä kumppanuutena. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sosiaalityöntekijän tehtävänä on rakentaa luottamuksellinen ilmapiiri rehellisyyden kautta. Vanhempien pelot ja huolet koskien lastensuojelua värittävät suhdetta eritoten sen alkuaikoina. Sosiaalityöntekijällä on merkittävä vaikutus siihen, millaisia kokemuksia vanhemmille muodostuu. Voidaankin todeta, että vanhempien kanssa toimivan sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen omasta vallastaan ja sen vaikutuksista vanhempiin kumppanuuden rakentamiseksi.</p>	
Asiasanat lastensuojelu, vanhemmat, suhde	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Ohjaaja Kaisa Haapakoski	

Sisällys

1. JOHDANTO	3
2. ASIAKKUUS JA VANHEMMAT.....	4
2.1. McMullinin jäsenitys asiakkuuden rakentumisesta	5
2.2. Malleja asiakkuuden muodoista	7
2.3. Vanhempien rooli lastensuojelussa	9
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	10
3.1 Tutkimuksen tarkoitus.....	10
3.2 Kirjallisuuskatsaus	11
3.3 Aineiston kerääminen, rajaaminen ja esittely	12
4. SOSIAALITYÖNTEKIJÄ-VANHEMPI-SUHTEEN ULOTTUVUUDET	14
4.1. Suhteen rakentaminen vanhempien kanssa	14
4.2. Suhteeseen liittyvät haasteet.....	16
4.3 Myönteisen suhteen tekijöitä	18
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	21
7. LÄHTEET	25

1. JOHDANTO

Sosiaalityön piirissä asiakkaiden on tuotava esiin hyvin henkilökohtaisia asioita, jotta muutoksen aikaansaaminen on mahdollista (Jokinen, 2016, 136). Koska sosiaalityö tulee yksityisen ja henkilökohtaisen alueelle (Pösö, 2007, 66–67), on tärkeää, että työntekijän ja asiakkaan välille syntyy luottamuksellinen suhde. Luottamus on sosiaalityön työväline sekä osatekijä tiedonmuodostuksen prosessissa (Alatalo, 2018, 62). Luottamuksellisessa suhteessa asiakas ja työntekijä voivat aidosti vaihtaa näkemyksiään (Hänninen & Poikela, 2016, 155) ja asiakkaan on helpompi tuoda esiin haastekohtiaan ja ongelmiaan. Tutkimukset osoittavatkin muun muassa, että lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä vanhempien asema tiedonmuodostuksessa on vahva ja linkittyy parempiin auttamisen mahdollisuuksiin (Alatalo, 2018). Tämä tarkoittaa sitä, että vanhempien tuottama tieto hänen tai perheensä tilanteesta on oleellista, jotta tarjottavat palvelut tai interventiot kohdentuvat oikein ja vastaavat perheen avuntarpeisiin mahdollisimman hyvin.

Sosiaalityö on kietoutunut yhteiskuntaan ja siellä vallalla oleviin näkemyksiin, minkä vuoksi sosiaalityön suhteiden muodostumista määrittää myös poliittinen päätöksenteko, hallinto sekä julkisuus (Juhila, 2006, 70–72). Poliittinen päätöksenteko määrittää esimerkiksi resursseja kuten aikaa, jota asiakkaille voidaan antaa. Julkisuudessa taas määritellään kuvaa, joka asiakkaille muodostuu lastensuojelusta.

Lastensuojelun kentällä sosiaalityöntekijän tehtävänä on lasten ja vanhempien tukeminen huolenpidossa ja kasvatuksessa, mutta myös vanhemmuussuhteiden arviointi, valvominen ja muokkaaminen (Pösö, 2007, 65). Lastensuojeluun liittyykin usein negatiivisia ennako-oletuksia sekä stigmoja, ja vanhemmat saattavat kokea pelkoa lastensuojelua kohtaan. Lisäksi lastensuojelussa määritellään niin sanotusti riittävää vanhemmuutta, johon vaikuttaa niin julkinen keskustelu, lait, sosiaalityön ammattilaisten ymmärrys siitä sekä se, mitä kulttuurissa pidetään normaalina (Hiitola, 2015, 58). Lastensuojelu voidaan nähdä puuttumisena yksityisiin vanhemmuus- ja perhesuhteisiin (Pösö, 2007, 69), minkä vuoksi tiedonmuodostus

perheentilanteesta voi jäädä vajavaiseksi vanhempien pyrkiessä suojelemaan identiteettiään vanhempina arvioinnilta. Kuitenkin nimenomaan vanhempien kautta sosiaalityöntekijällä on yhteys lasta ja perhettä koskevaan tietoon (Alatalo, 2018, 59). Ajattelenkin, että lastensuojelun kontekstissa on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota siihen, millainen suhde työntekijän ja asiakkaan välille muodostuu.

Sosiaalityössä kohtaamisen ja hyvän suhteen rakennuspalikkoina toimii hyväksyntä, välittäminen, luottamus ja jämäkkyys (Hänninen ym. 2016, 155). Mikäli työntekijä ei nosta esiin lastensuojelutarpeen taustalla olevia asioita ja huolia, voi asiakas kokea sosiaalityöntekijän ainoastaan vallankäyttäjänä. On huomattava, että lastensuojelun tarpeen taustalla olevien asioiden puheeksi ottaminen hienovaraisella mutta samalla suoralla tavalla rakentaa luottamusta. (Alatalo, 2018, 63.) Tässä tulee ilmi lastensuojelun monitulkintaisuus ja vuorovaikutuksen tärkeys. Tässä tutkimuksessa pyrin hahmottamaan, miten vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välinen suhde rakentuu ja millaisia tekijöitä siihen liittyy. Tutkimuskysymykseni on: miten sosiaalityöntekijän ja vanhempien välinen suhde jäsentyy lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa?

2. ASIAKKUUS JA VANHEMMAT

Seuraavaksi esittelen tutkimuksen kannalta olennaiset käsitteet, joihin liittyvät mallit ja hahmotukset toimivat tutkimukseni viitekehyksenä. Aloitan asiakkuuden rakentumisen tarkastelusta, keskittyen sen prosessinomaisuuteen painottaen eritoten McMullinin (2017) asiakassuhteen rakentumismallia. Seuraavaksi esittelen tutkimuskirjallisuudessa jäsenneiltyjä asiakassuhteen muotoja painottaen Jokisen (2016) jäsennyttä. Tämän jälkeen kuvaan, millainen on vanhempien asiakkuuteen liittyvä rooli lastensuojelussa.

2.1. McMullinin jäsenitys asiakkuuden rakentumisesta

Asiakkuuden määrittelemiseen on erilaisia näkökantoja. Toisinaan vain välitön palvelun käyttäjä nähdään asiakkaana, toisinaan asiakkaan perhe voi saada asiakkuuteen verrattavan statuksen. (Laitinen & Niskala, 2013, 14.) Vanhempien rooli asiakkaina määrittynyt lastensuojelussa lapsen kautta, sillä lapsesta tulee lastensuojelun asiakas. Vanhemmilla on tästä huolimatta merkittävä rooli ja paikka lastensuojelussa. Lain mukaan lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään ja lastensuojelun on järjestettävä tarvittavia palveluja ja tukitoimia vanhemmille sekä huoltajille. (Lastensuojelulaki 2007/417, 2 §.) Vanhempien asema lastensuojelussa on täten asiakkuuteen verrattavissa.

Asiakkuus hahmotetaan sosiaalityön kirjallisuudessa usein prosessina, minkä alku on sosiaalisessa diagnoosissa eli asiakkaan tilanteen arvioinnissa. Tätä seuraa interventiot ja toimenpiteet. Suunnitelman toteutus ja tavoitteiden saavuttaminen johtavat asiakasprosessin päättymiseen. (Juhila, 2018, 42.) McMullin (2017) havainnollistaa asiakkuuden prosessissa tapahtuvaa asiakassuhteen rakentumista neljän vaiheen kautta: sitoutuminen, neuvottelu, aktivointi ja lopputulosten pohtiminen (McMullin, 2017, 19–20). Hahmotan, että sitoutumisen ja neuvottelun vaihe (McMullin, 2017) liittyvät keskeisesti asiakkaan tilanteen arviointiin (Juhila, 2018). Aktivoinnin vaiheen (McMullin, 2017) ajattelen tapahtuvan interventioissa ja suunnitelman toteutuksessa (Juhila, 2018). Lopputulosten pohtimisen vaihe (McMullin, 2017) on keskeinen asiakasprosessin päättyessä (Juhila, 2018).

Sitoutumisen vaiheessa on tärkeää tuoda esiin molempien odotukset, roolit ja rajoitukset. Työntekijän tehtävänä on osoittaa aktiivista kuuntelua, rehellisyyttä, avoimuutta sekä selkeää kommunikaatioita. (McMullin, 2017, 21.) Tätä kautta pyritään rakentamaan luottamuksellinen suhde, jossa asiakkaalle muodostuu selkeä

kuva työskentelystä ja kokemus siitä, että hänen kokemuksensa ja näkemyksensä ovat merkityksellisiä ja tärkeitä.

Neuvottelun vaiheessa pyritään rakentamaan yhteistyötä ja jaettua ymmärrystä ydinongelmista ja hankaluuksista. Aktivoinnin vaiheessa mahdollistetaan muutos ja annetaan tietoa valinnoista ja neuvoista. Olennaista on avoin kommunikaatio ja prosessin reflektointi sekä motivointi. (McMullin, 2017, 21.) Näiden vaiheiden kautta pyritään rakentamaan luottamusta sekä rohkaisemaan asiakasta ja luomaan itseluottamusta. Lopputulosten vaiheessa suhde päätetään porrastaen huomioiden onnistumiset ja vahvuudet sekä pohtien selviämiskeinoja tulevaisuuteen. (McMullin, 2017, 20–21.)

Sosiaalityön asiakassuhde rakentuu kuitenkin aina tilannekohtaisesti ja yksilöllisesti, eikä asiakasprosessit useinkaan ole suoraviivaisia (Juhila, 2018, 42; Laitinen ym. 2013, 10.) Täten asiakassuhteen rakentumista ei voi liikaa sitoa tiettyihin vaiheisiin tai ajatella, että vaiheet seuraavat aina toinen toistaan. Asiakkuuden tarkasteleminen vaiheittaisena ja prosessinomaisena tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden jäsentää asiakkuuden rakentumista sekä hahmottaa erityyppisiä asiakkuuteen liittyviä tavoitteita ja työskentelytapoja.

McMullinin jäsentämissä vaiheissa on havaittavissa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisen vuorovaikutuksen merkitys. Vuorovaikutuksen rooli hahmotetaan sosiaalityön kirjallisuudessa erilaisista näkökulmista. Yksi tapa hahmottaa sen rooli, on asiakassuhteen syntymisen kautta. Tällöin ajatellaan, että asiakassuhde syntyy vuorovaikutuksessa ja toimii asiakkuuden määrittäjänä. Samaan aikaan vuorovaikutus vaikuttaa asiakassuhteen laatuun sekä määrittää asiakkuutta. Vuorovaikutuksen kautta asiakkaalle syntyy kokemus luottamuksesta ja yhteisestä ymmärryksestä – tai se toimii päinvastaisesti rakentaen kohtaamattomuutta. (Jokinen, 2016, 144; Laitinen ym. 2013, 11–12.) Vuorovaikutus voidaan hahmottaa työvälineenä, jolloin vuorovaikutuksen avulla tuotetaan asiakasta kuulevaa, osallistavaa ja asiakkaalle omakohtaista palvelua (Hänninen ym. 2016, 148). Vuorovaikutus näyttäytyy työvälineenä myös interventioissa, joissa ongelmanmäärittely usein

toteutetaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa. Täten saadaan tietoa asiakkaan tilanteesta ja taustoista sekä luodaan yhteisymmärrystä asiakkaan elämän haastekohdista ja ongelmista. (Juhila, 2018, 40.)

Rostila ja Vinnurva (2013) määrittävät asiakassuhteen rakentumisen vuorovaikutustilanteen kautta, jossa sosiaalityöntekijä ja asiakas tekevät omia päätelmiään. Näihin päätelmiin vaikuttaa yhteiskunnallisen auttamisen ja kontrollin viitekehys. Auttaminen tapahtuu sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisenä kumppanuutena. Kontrolli taas edellyttää oikeudellista toimintatapaa, joka linkittyy vaatimuksiin ja lakeihin, joita sosiaalityöhön kohdistuu. (Rostila ym. 2013, 201–202.) Kontrollin ja tuen välinen jännite onkin perusristiriita sosiaalityössä ja näkyy myös asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalityöhön kuuluu asiakkaiden voimavarojen vahvistaminen ja heidän rinnallaan seisominen sekä huolenpito. Toisaalta sosiaalityön tehtävä on kontrolloida, mikäli ihmisen käyttäytymisen ajatellaan olevan hänelle itselleen, lähiyhteisölleen tai yhteiskunnalle haitaksi. (Juhila, 2006, 7.)

2.2. Malleja asiakkuuden muodoista

Jokinen (2016) hahmottaa neljä asiakassuhteen esiintymismuotoa, jotka toimivat vastavuoroisesti. Näitä ovat institutionaalinen suhde, yhteiskunnallinen suhde, ammatillinen auttamissuhde sekä vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Yhteiskunnallisessa suhteessa korostuu yhteiskunnan asettamat velvoitteet ja odotukset koskien sosiaalityötä. Yhteiskunta myös luo toimintaympäristön, jossa asiakaskohtaamiset tapahtuvat. Institutionaalinen suhde korostaa asiakkaan ja työntekijän rooleja kohtaamisissa sekä näihin rooleihin kohdistettuja oikeuksia ja velvollisuuksia. Institutionaalisisessa suhteessa olennaista on työntekijän valta sekä erityinen tieto instituution käytännöistä. (Jokinen, 2016, 136–143.)

Ammatillisessa auttamissuhteessa pyritään asiakkaan elämäntilanteen parantamiseen ja toimijuuden vahvistamiseen. Tämä toteutetaan pyrkimällä kansatoimijuuteen ilman, että asiakas nähdään ainoastaan institutionaalisen

asiakkuuden kautta. Ammatillisessa auttamissuhteessa on tärkeää, että tieto rakennetaan yhdessä asiakkaan kanssa kehittämällä ajatuksia yhdessä ja kuulemalla kaikkien ääntä. (Jokinen, 2016, 140–141). Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa olennaista on tapa, jolla työntekijä ja asiakas kommunikoivat, sillä sen puitteissa rakennetaan edellytykset luottamukselle ja vastavuoroisuudelle. Vuorovaikutukseen liittyy verbaali- ja non-verbaali viestintä kuten ilmeet, eleet ja asettuminen tilaan. Asiakassuhde rakentuu ihmisten vuorovaikutuksen tuloksena, johon yhteiskunnallinen, institutionaalinen ja ammatillinen suhde vaikuttavat. (Jokinen, 2016, 141–142.)

Juhila (2006) ryhmittelee myös asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden suhteet neljänlaiseen kategoriaan. Niitä ovat liittämisen- ja kontrollisuhteet, kumppanuussuhde, huolenpitosuhde sekä vuorovaikutuksessa rakentuva suhde. Liittämisen- ja kontrollisuhteessa korostuu sosiaalityöntekijän tehtävä liittää asiakas yhteiskunnan valtakulttuuriin. Kumppanuussuhteessa rakennetaan yhdessä ymmärrystä asiakkaan tilanteesta. Huolenpitosuhteessa korostetaan työntekijän tehtävää pitää huolta asiakkaista ja tarjota heille apua ja tukea, jota he tarvitsevat. Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa roolit vaihtelevat kontekstista käsin. (Juhila, 2006, 7)

Jokisen (2016) ja Juhilan (2006) tekemistä rajauksista voidaan hahmottaa kolme laadultaan erilaista suhdetta. Institutionaalinen suhde ja yhteiskunnallinen suhde (Jokinen, 2016) sekä liittämisen- ja kontrollisuhteet (Juhila, 2006) rakentuvat yhteiskunnallisten tavoitteiden ympärille ja sosiaalityöntekijän toimintaa ohjaa vahvasti institutionaaliset käsitykset. Ammatillinen auttamissuhde (Jokinen, 2016) sekä huolenpitosuhde ja kumppanuussuhde (Juhila, 2006) korostavat asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa yhteistoimijuutta ja asiakkaan toimijuuden tavoitetta sekä asiakkaan tukemista. Vuorovaikutuksessa rakentuvassa suhteessa (Juhila, 2006; Jokinen, 2016) suhteen muodostumiseen vaikuttavat konteksti, kommunikaation tapa ja muut edellä esitetyt suhteet.

2.3. Vanhempien rooli lastensuojelussa

Lastensuojelun asiakkaana on aina ensisijaisesti lapsi, jolloin perheet ovat lastensuojelun asiakkaina lasten kautta (Heinonen, 2016, 237). Vaikka lastensuojelussa keskiössä on lapsi, ei vanhempien ja työntekijän välistä suhdetta tule sivuuttaa, sillä hyvä suhde vanhempiin voi toimia lasta suojaavana tekijänä (Marshall, 2017, 45). Toisinaan vanhempien tukeminen, arviointi ja valvominen toteutetaan vasten vanhempien tahtoa ja toiveita. (Pösö, 2007, 65.) Esimerkiksi tahdonvastaisten huostaanottojen kautta yhteiskunnassa voidaan puuttua sellaisten vanhempien toimintaan, jotka eivät täytä yhteiskunnallisesti määritellyn hyvän vanhemman vaatimuksia (Hiitola, 2015, 251). Koska vanhemmat eivät ole palveluissa aina vapaaehtoisesti, vanhempien ja työntekijöiden välinen suhde voidaan nähdä pakotettuna (Marshall, 2017, 50). Tämä asettaa haasteita myös suhdeperusteisen työn toteuttamiseen.

Pösö (2007) hahmottaa lastensuojelun kahdenlaiseen näkökulmaan. Suojeluun pyrkivässä lastensuojelussa korostetaan todettujen riskien ja ongelmatilanteiden poistamista ja sen perustana on lastensuojelua koskevat normit ja kriteerit. Tällöin vanhemmalle voi syntyä kokemus työntekijän roolista vallankäyttäjänä ja vanhempi voi pelätä, että lapsi viedään pois. (Pösö, 2007, 72.) Monissa lastensuojelutapauksissa vanhemmat kokevat, että sosiaalityöntekijöiden valta menee vanhempien oikeuksien edelle. Vanhemmat pelkäävät, että lapsi otetaan pois ja samaan aikaan kokevat, että heillä itsellään on tilanteessa hyvin vähän valtaa. (Marshall, 2017, 49.) Suojeluun pyrkivä lastensuojelu voikin näyttäytyä vanhemmille kontrolloivana.

Hyvinvointia painottava lastensuojelu tavoittelee riskien ja ongelmatilanteiden poistamisen lisäksi hyvinvoinnin edistämistä lapsen ja perheen tarpeiden pohjalta. Sen kohteena on lapsen ja nuoren lisäksi muu perhe. (Pösö, 2007, 72-73.) Tässä tulee esiin perheen itse tuottaman tiedon merkitys. Lapsen kasvuympäristöön tulee kiinnittää huomiota lastensuojelussa, sillä usein tehdään arviointia lapsen hyvinvoinnin toteutumisesta. Vanhemmat ovat merkittävä osa lapsen kasvuympäristöä. Koska useimmat lastensuojelun asiakkaina olevista lapsista asuvat

vanhempiansa kanssa, on keskeistä ottaa huomioon vanhempien oma ymmärrys ja havainnot ongelmien luonteesta. (Marshall, 2017, 49.)

Myös sosiaali- ja terveysministeriö kuvaa yhdeksi lastensuojelun tehtäväksi turvata lapsen oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön. Lastensuojelussa keskeistä on täten lasta ympäröivien aikuisten tukeminen kasvatuksessa ja huolenpidossa perheen ja lapsen ongelmien ennaltaehkäisemiseksi sekä riittävän varhaisen puuttumisen toteutumiseksi (Heinonen, 2016, 246). Tämä säädetään myös lastensuojelulaissa neljännessä pykälässä, jonka mukaan lastensuojelun on tuettava vanhempia ja huoltajia lasten kasvatuksessa ja huolenpidossa (Lastensuojelulaki 2007/417). Vaikka lapsi sijoitettaisiin kodin ulkopuolelle, on lastensuojelun tehtävä yhä tukea vanhempia, sillä vanhemmat nähdään lapselle merkityksellisinä ihmisinä (Heinonen, 2016, 250). Voidaan siis sanoa, että lastensuojelun ytimessä on niin lasten kuin perheiden hyvinvointi ja suojeleminen (Pösö, 2007, 65).

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimuksen tarkoitus

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014, 4§) määrätään, että sosiaalihuollossa on pyrittävä toimintatapoihin ja ratkaisuihin, jotka turvaavat asiakassuhteen luottamuksellisuuden ja yhteistoiminnallisuuden. Luottamuksen rakentamiseksi sosiaalityöntekijän on huomioitava asiakkaan aiemmat kokemukset ja elämäntilanteensa sekä annettava suhteelle aikaa (Jokinen, 2016, 141). Vanhemmilla voi olla ennakkoluuloja ja pelkoja, jotka heikentävät luottamusta lastensuojeluun ja sen työntekijöihin. Jotta lastensuojeluun liittyviä vanhempien ennakkoluuloja ja pelkoja saataisiin hälvennettyä sekä myönteisiä auttamissuhteita rakennettua, tarvitaan tietoa vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisestä suhteesta. Myönteisten kohtaamisten luomiseksi tarvitaan tietoa ja ymmärrystä siitä, millaisen roolin asiakaskohtaamiset saavat yksilöiden elämässä (Jokinen, 2016, 136; Juhila, 2018, 45).

Tässä tutkimuksessa keskitynkin vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden väliseen suhteeseen.

Sosiaalityö voidaan nähdä ammatillisena auttamistyönä (Hänninen ym. 2016). Kuitenkin asiakkaiden ja ammattiauttajien suhteen vallan jakautuminen on epäsymmetrinen, sillä eri osapuolilla on erilaiset tiedot, taidot, intressit ja autonomia (Rostila ym. 2013, 199). Tämä voi luoda jännitettä asiakkaan ja työntekijän välille. Tässä tutkimuksessa tutkin, kuinka vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välinen suhde jäsentyy. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, millaisia tekijöitä suhteen muodostamiseen liittyy ja tätä kautta hahmottaa, kuinka myönteisiä auttamissuhteita voitaisiin rakentaa.

3.2 Kirjallisuuskatsaus

Kandidaatintutkielmani on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kehittää olemassa olevaa teoriaa, kehittää uutta teoriaa, arvioida teoriaa tai rakentaa kokonaiskuvaa tietystä asiakokonaisuudesta (Salminen, 2011, 3-8). Lisäksi kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan käyttää esimerkiksi erityiseen aiheeseen liittyvän tiedon esittämiseen ja ongelmien tunnistamiseen (Kangasniemi ym., 2013, 294). Tässä tutkimuksessa pyrin kirjallisuuskatsauksen avulla rakentamaan kokonaiskuvaa vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisestä suhteesta.

Tämä kandidaatintutkielma on narratiivinen kirjallisuuskatsaus, joka on yksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen orientaatioista. Narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkittavaa ilmiötä voidaan tutkia monipuolisesti ja tutkittavasta ilmiöstä pyritään luomaan laaja-alainen kokonaiskuva. (Salminen, 2011, 3-8.) Kirjallisuuskatsaukseen on kohdistettu kritiikkiä, sen ollessa subjektiivinen ja sattumanvarainen. Kuitenkin sen vahvuuksina voidaan pitää sen argumentoivaa luonnetta sekä mahdollisuutta rajata tutkimus erityiskysymyksiin. (Kangasniemi ym.

2013, 292). Kirjallisuuskatsaus sopii menetelmänä tutkimukseeni, sillä tutkimuksen fokus on rajattu ja pyrkimyksenä on monipuolisen tiedon kartuttaminen aiheesta.

Tutkimuskysymyksenäni on: miten sosiaalityöntekijän ja vanhempien välinen suhde jäsentyy lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa? Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa keskeistä on tutkimuskysymyksen asettelu, sillä tutkimuskysymys ohjaa myös aineistonvalintaa. Aineiston valintaan vaikuttaa se, miten aineistot täsmäävät, jäsentävät, kritisoivat tai avaavat tutkimuskysymystä, mikä niiden näkökulma on ja mitä ne ovat suhteessa muuhun valittuun aineistoon. (Kangasniemi ym. 2013, 295–296.)

3.3 Aineiston kerääminen, rajaaminen ja esittely

Aloitin aineiston etsimisen syyskuussa 2022 JYKDOK-tietokannan avulla etsien aiempaa tutkimusta aiheesta. Tällä tavoin perehdyin aiempaan tutkimukseen ja jäsentelin omaa tutkimuskysymystäni ja tehtävääni. Alustavina hakutermeinä toimi esimerkiksi vanhemmuus, lastensuojelu ja suhde. Aluksi kiinnostuksen kohteenani oli vanhempien rooli lastensuojelussa sekä vanhemmuuden tukeminen. Kuitenkin alustavan haun avulla hahmottui uusi näkökulma työntekijän ja vanhempien välisen suhteen luonteesta. Aineiston rajaamiseksi kohdensinkin hakua lastensuojelun asiakassuhteeseen sekä vuorovaikutukseen. Täten löysin aineistoja, joissa vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välinen suhde sekä vuorovaikutus nostettiin esiin.

Rajasin aineistonhakua julkaisuvuoden perusteella siten, että aineistot tuli olla julkaistu 2010 ja 2022 vuosien välillä. Rajaamalla julkaisuajankohtaa pääsin tarkastelemaan viimeaikaisia tutkimuksia ja tätä kautta tekijöitä, jotka linkittyvät suhteen muodostamiseen vanhempien ja työntekijöiden välillä nykyisessä lastensuojelun kontekstissa. Koen, että tämä on tärkeää, sillä vuorovaikutusta painottava työote on vahvistunut viime vuosien aikana (Juhila, 2018, 40), mutta suhdetta painottavan työtöiden hyödyntäminen voi olla haasteellista perheiden kanssa tehtävässä sosiaalityössä (Marshall, 2017, 44). Lisäksi haasteen

suhdeperusteiselle ja vuorovaikutusta painottavalle työotteelle lastensuojelussa asettaa lastensuojelun kasvavat asiakasmäärät, jotka heikentävät yksittäisen työntekijän mahdollisuutta tutustua jokaiseen perheeseen ja heidän tilanteeseensa.

Tutkimuksen varsinaisen tiedonhaun tein syys-lokakuussa 2022. Suomenkielisiä aineistoja etsiessäni käytin tietokantoina Jyväskylän yliopiston kirjaston JYKDOK tietokantaa, kotimaista ARTO artikkelitietokantaa. Englanninkielisten aineistojen etsimiseen käytin sosiaali- ja terveystieteiden ja sosiaalityön alan ASSIA-tietokantaa.

Etsin aluksi artikkeleja ja rajasin haun koskemaan ainoastaan artikkeleja. Hakulauseina käytin JYKDOK ja ARTO --tietokannoissa seuraavia: "lastensuojelu" AND suhde (123 artikkelia); vanhemmuus OR perhe AND tuki AND sosiaalityö (83 artikkelia); "lastensuojelu" AND "vanhemmat" (79 artikkelia). Lisäksi etsin JYKDOK-tietokannasta kirjoja hakulauseella suhde* AND "lastensuojelu" (198 kirjaa). Englanninkielistä tutkimusta etsin ASSIA-tietokannasta seuraavin hakulausein: worker-client relationship AND parents (78 artikkelia); relationship-based AND parents (56 artikkelia). Lastensuojelu-hakutermejä ei ollut englanninkielisissä hauissa, mutta aineistoiksi valikoitui artikkelit, joissa kontekstina oli lastensuojelu.

Tutkimukseen valikoitui viisi suomenkielistä tutkimusartikkelia ja yksi lisensiaatintutkimus. Englanninkielisiä aineistoja on tutkimuksessa neljä. Tutkimukseen valikoitui aineistot, jotka olivat sisällöllisesti tärkeimmät tutkimustehtävän kannalta. Tutkimusten tuli käsitellä vanhempien ja sosiaalityöntekijän välistä suhdetta tai suhdetyötä tai vanhempien suhdetta sosiaalityöntekijöiden tekemään työhön lastensuojelun kontekstissa.

4. SOSIAALITYÖNTEKIJÄ-VANHEMPI-SUHTEEN ULOTTUVUUDET

Tässä kappaleessa esittelen tutkimusaineistosta esiin tulleita tuloksia. Tutkimuskysymykseni on: miten sosiaalityöntekijän ja vanhempien välinen suhde jäsentyy lastensuojelua koskevissa tutkimuksissa.

Tutkielmani käsitteellinen viitekehys toimii analyysini pohjana ja ohjaa tulkintoja. Tutkimusaineiston analyysin pohjalta olen hahmottanut kolme keskeistä teemaa, jotka liittyvät suhteen jäsentymiseen. Ensiksi kuvaan, kuinka suhteen rakentaminen vanhempien kanssa tulee esiin tutkimusaineistossa. Seuraavaksi jäsennän suhteeseen liittyviä haasteita ja lopuksi kuvaan hyvään suhteeseen liittyviä piirteitä tutkimusaineiston pohjalta.

4.1. Suhteen rakentaminen vanhempien kanssa

Asiakkuus voidaan hahmottaa prosessina, johon liittyy erilaisia vaiheita (Juhila, 2018; McMullin, 2017). Tutkimusaineistossa tulikin esiin asiakkuuden rakentuminen ja jäsentymisen vaiheittaisena. Reimer tutki (2013), millaisia tekijöitä vanhemmat ja työntekijät liittivät suhteen rakentamisen vaiheisiin. Suhteen rakentamisen aikaisessa vaiheessa vanhempien aiemmat huonot kokemukset värjivät suhteen rakentumista. Vanhemmat kokivat olevansa haavoittuvia, epätoivoisia ja epävarmoja. Usein vanhemmat olivat myös vastahakoisia työskentelyn suhteen epäluottamuksen, holhoavuuden ja salassapidon vuoksi sekä pelätessään, että lapsi otetaan pois. Tutkimuksen mukaan luottamus oli avainasemassa suhteen rakentamisessa. (Reimer, 2013, 462–463.) Lastensuojeluun liittyykin vapaaehtoisuuden ja pakon, sekä toisinaan vanhempien ja lapsen edun väliset ristiriidat (Alho, Rasa & Vuolukka, 2018, 88), jotka vaikuttavat suhteen rakentamiseen.

Alhon, Rasan ja Vuolukkan työpaperissa (2018) nousee myös esiin luottamuksen tärkeys suhteen rakentamisessa. Työpaperissa hahmotetaan suhdeperusteisen lastensuojelun kehittämistä. Suhdeperusteisessa työtöteessä suhteen rakentaminen

perheeseen ja kaikkiin perheenjäseniin on olennaista ja tärkeää. Suhdeperusteisuuden kautta luodaan avoin, suora ja luottamuksellinen kontakti perheeseen. Tätä kautta perheet voivat uudella tavalla hahmottaa oman toiminnan vaikutuksia lasten tilanteisiin. (Alho ym. 2018.)

Lastensuojelussa tiivis vuorovaikutus ja systeemisyydet ovat nousseet keskeiseksi työskentelyssä. Systeemisyydet kuvaavat sitä, että perhe sekä sosiaalityön tiimi muodostaa systeemin, jonka kautta voi kehittyä uusia merkityksenantoja ja perheen toimintaa ohjaavia ideoita. (Alho ym. 2018, 89.) Tämä näkyy myös Civilin työpaperissa (2018), jossa on pyritty jäsentämään sopivaa, systeemisen lastensuojelun toimintamallin mukaista työtettä lastensuojelun avohuoltoon. Systeemisessä mallissa ajatellaan, että kaikki vaikuttaminen tapahtuu vuorovaikutuksessa, jolloin jo ensimmäisen tapaamisen suunnittelu on osa työskentelyä. (Civil, 2018, 103.) Tämä lähestymistapa tuo hyvin esiin, kuinka asiakkuus hahmotetaan erilaisten vaiheiden kautta rakentuvaksi myös lastensuojelun kontekstissa.

Schofieldin ja kumppanien tutkimuksessa (2011) asiakkuusprosessissa oltiin jo pidemmällä. Tutkimuksessa haastateltiin vanhempia, joiden lapsi oli ollut sijaishuollossa vähintään vuoden ajan. Asiakkuus rakentui siis interventioiden vaiheessa arvioinnin vaiheen sijaan. Tutkimuksessa saatiin tietoa siitä, millaiset tekijät sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisessä suhteessa auttoivat vanhempia sekä mitä vanhemmat kaipaavat sosiaalityöntekijöiltä, kun lapsi oli sijoitettuna. Tutkimuksessa kolme keskeistä vanhempien kuvaamaa teemaa olivat: kunnioittava kohtelu vanhempina, lasta koskevan tiedon saaminen, ja sen mahdollistaminen, että vanhempi pääsi olemaan osallinen lapsen elämässä. Sosiaalityöntekijät kuvasivat vanhempien kanssa yhteneväisesti, mitä vanhemmat kaipaavat sosiaalityöntekijöiltä. Lisäksi jatkuvuus nähtiin tärkeänä, mutta vaikeana saavuttaa. Näiden seurauksena voitiin muodostaa suhde, jonka tuli olla rehellinen, avoin ja luottamukseen perustuva. (Schofield ym. 2011, 85–87.)

Vierula kuvasi tutkimuksessaan (2012) asiakkaiden ja asiakirjojen välisiä suhteita lastensuojelussa. Tutkimuksessa nousi esiin, kuinka tieto asiakkaan tilanteesta saattaa

saapua sosiaalityöntekijälle muiden viranomaisten asiakirjojen muodossa. Tämä voi heikentää asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisen suhteen muodostumista ja sen vahvuutta. (Vierula, 2012, 153.) Sosiaalityöntekijän toimiessa instituutiassa, hänellä on velvollisuus kirjata asiakastapaamiset. Kirjaaminen ja dokumentointi ovat osa suomalaista palvelujärjestelmää (Vierula, 2012, 149), johon myös sosiaalityö kuuluu. Tämä tuo esiin, kuinka sosiaalityöntekijöiden toimintaa ja työskentelyä ohjaavat institutionaaliset tekijät vaikuttavat suhteen muodostamiseen vanhempien kanssa.

4.2. Suhteeseen liittyvät haasteet

Lastensuojeluun liittyy usein haavoittuvuutta ja erilaisia tunteita. Lastensuojelussa on myös voimakkaasti esillä sosiaalityöhön liittyvä kontrollin ja tuen välinen jännite. Tässä kappaleessa esittelen, millaisia haastekohtia sosiaalityöntekijän ja vanhemman suhteessa oli havaittavissa tutkimusaineistossa. Tarkastelun kautta haasteita luovat tekijät voidaan tunnistaa ja niihin on mahdollista kiinnittää huomiota hyvän suhteen rakentamiseksi.

Sosiaalityöntekijän rooli ja tehtävä ilmenee tutkimustulosten valossa vanhemmille eri tavoin. Alho ja kumppanit tuo esiin työpaperissaan (2018), kuinka lastensuojelun tapa toteuttaa suojelutehtävänsä ilmenee perheille tai lapselle tarjottavien palveluiden muodossa. Sosiaalityöntekijän tarjotessa palveluja perheelle tai lapselle, näyttäytyy työntekijän rooli palveluita koordinoivana sekä prosessia hallinnoivana ja juridisorientoituneena (Alho ym. 2018, 90). Myös Civil tuo työraportissaan (2018) esiin, että sosiaalityöntekijöiden työ jäsentyy vanhemmille usein tiedonkerääjänä ja päätöksentekijänä (Civil, 2018, 107). Näiden havaintojen perusteella voidaan tulkita, ettei vanhempien suhde sosiaalityöntekijään välttämättä muodostu kovin syväksi. Luottamuksellisen suhteen syntymisen kannalta olisi tärkeää, että suhde nähtäisiin vastavuoroisena. Tämä ei kuitenkaan välttämättä toteudu, jos suhde nähdään juridisorientoituneena.

Ruisniemen ja Kuusiston tutkimuksessa (2022) tarkasteltiin perhepäihdekuntoutuksessa olevien vanhempien vanhemmuuden rakentamista ja tukijakson vaikutuksia vanhemmuuteen. Tutkimuksessa lastensuojelu hahmottuu yhtenä yhteiskunnan roolina, joka vaikutti vastaajien vanhemmuuden kokemukseen. Päihteitä käyttävä vanhempi näki lastensuojelun usein kontrollinäkökulmasta ja uhkana omalle vanhemmuudelle, koska pelkona oli lapsen huostaanotto. (Ruisniemi & Kuusisto, 2022, 259.) Myös Boer ja Coady havaitsivat tutkimuksessaan (2014), että usein vanhemmat pelkäävät pahinta eli lapsen huostaanottoa (Boer ym. 2014, 139).

Dokumentointi on seuraus sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta. Vierulan tutkimuksen (2012) mukaan asiakirjoilla on erilaisia funktioita vanhempien näkökulmasta. Suhde asiakirjoihin voi olla esimerkiksi traumaattinen, jolloin ne saavat asiakkaan kokemaan kipeitä asioita ja negatiivisia sosiaalityön kohtaamisia uudelleen. Asiakirjat voivat traumaattisessa suhteessa ottaa muodon yksityisyyden menetyksen ja kategorisoinnin välineinä. Suhde asiakirjoihin voi olla myös alistava. Tällöin asiakirjat konkretisoivat työntekijän ja vanhemman välistä vallan epäsymmetriaa. Vanhempi voi kokea työntekijän kirjausten ilmaisut esimerkiksi syyttävän sävyisiksi tai väärin tulkituiksi. Tällöin on riskinä, että asiakas kokee, ettei häntä uskota tai kuunnella. (Vierula, 2012, 157–162.)

Asiakirjojen merkitys tuli esiin myös Maiterin ja kumppanien tutkimuksessa (2011), jossa lastensuojelun asiakasvanhemmat kuvasivat kokemuksiaan lastensuojelussa. Tutkimuksen mukaan kriittisyys erityisesti kirjauksissa olivat vanhempien kokemusten mukaan negatiivista työntekijöiden toiminnassa. (Maiter ym. 2011, 179–181). Kirjaamiseen liittyvän haavoittavuuden, voimattomuuden ja alistamisen kokemusten vuoksi asiakas voi kokea epäluottamusta työntekijää kohtaan. Luottamuksen puuttuessa asiakas voi jättää asioita kertomatta. (Vierula, 2012, 153.) Vanhemmilla on olennaista ja erityistä tietoa lapsen tilanteesta, joten sen esiintuominen olisi keskeistä lapsen hyvinvoinnin turvaamisen kannalta.

Schofieldin ja kumppanien tutkimuksessa (2011) vanhemmat kuvasivat, kuinka sosiaalityöntekijöiden puhutavat saivat vanhemmat tuntemaan, ettei heitä kunnioitettu vanhempina. Vanhemmat myös sanoittivat, ettei heitä nähty kokonaisuutena vaan ongelmansa kautta, eikä työntekijät olleet empaattisia heitä kohtaan esimerkiksi ymmärtämällä, miksi vanhemmat vastustelivat lastensuojelua. Myös lastensuojelun käyttämät sanavalinnat liittyen esimerkiksi siihen, etteivät vanhemmat laittaneet lapsen tarpeita ensimmäiseksi, vanhemmat olivat kylmiä tai eivät pyrkineet muutokseen ja heille jättivät lapsen, saivat vanhemmat tuntemaan vanhemmuusidentiteettinsä vajavaiseksi. (Schofield ym. 2011, 85–86.) Samankaltaisia havaintoja oli myös Maiterin ja kumppanien tutkimuksessa, jossa tuomitsevuus, joka johtui siitä, ettei työntekijä tiedostanut vanhempien valintojen rajallisuutta, kylmyys sekä huonot kuuntelutaidot ja epärehellisyys olivat vanhempien esiintuomia negatiivisia piirteitä koskien lastensuojelua (Maiter ym. 2011, 179–181). Työntekijän on siis tärkeää huomioida reagointinsa ja vastauksensa asiakkaan puheeseen (Civil, 2018, 96).

Palvelujärjestelmän pirstaleisuus vaikuttaa luottamuksen syntymiseen, sillä luottamuksen rakentamiseksi vaaditaan vuorovaikutusta ja sitkeää avun tarjoamista (Alatalo, 2018, 62). Täten siirtyminen erityyppisten palvelujen välillä voi heikentää luottamuksen syntymistä ja ylläpitää vanhempien kokemaa pelkoa lastensuojelua kohtaan. Reimerin tutkimuksessa (2013) hahmottui, kuinka monet vanhemmat osallistuvat vapaaehtoisina kuvattuihin palveluihin, koska heidät on ohjattu sinne lakisääteisistä, pakollisista palveluista. Palvelut ja työntekijät voivat olla vanhemmille tuntemattomia ja he voivat tuntea pelkoa siitä, että heidät tuomitaan. Työntekijät kuvasivat, että vanhemmat tunsivat vihaisuutta, haavoittuneisuutta, väsymystä ja epäluottamusta joutuessaan kehittämään uuden suhteen uuden työntekijän kanssa. (Reimer, 2013, 462.)

4.3 Myönteisen suhteen tekijöitä

Boerin ja Coadyn tutkimuksessa (2014) tutkittiin positiivista auttamissuhdetta, joka hahmotettiin olennaiseksi osaksi hyvää lastensuojelua. Tutkimuksessa havaittiin, että työntekijöiden valta voi lisätä vanhemman defensiivisyyttä. Tutkimuksen mukaan

työntekijöiden tietoinen ja järkevä vallankäyttö, inhimillinen asenne, kunnioitus, rehellisyys, luottamus sekä ammatillisten rajoitusten haastaminen olivat tekijöitä hyvän auttamissuhteen muodostumisessa. Positiivisen auttamissuhteen nähtiin lisäävän rehellisiä kohtaamisia ja rakentavan tuen ilmapiiriä sekä tarjoavan vanhemmalle itsetietoisuutta. (Boer ym. 2014, 143–145.)

Reimerin tutkimuksessa (2013) luottamus nousi tekijäksi, joka lisäsi vanhempien halukkuutta olla aktiivinen toimija lastensuojeluun liittyvissä interventioissa. Tutkimuksen mukaan työntekijän on otettava huomioon vanhemman tarpeet, ideat ja rooli sekä selkeytettävä, mitä on tehtävä ennen varsinaista tavoitteiden asettamista. Työntekijän antamalla ensivaikutelmalla oli vaikutusta luottamuksen rakentamisessa. Aitous, aktiivinen vanhemman huomioiminen, halukkuus auttaa, keskittyminen kykyihin, empaattisuus välittäminen vanhemmasta, suvaitsevaisuus, joustavuus, yhteistyökyky ja kärsivällisyys tukivat luottamuksen syntymistä. (Reimer, 2013. 465–466.)

Vanhemman huomioiminen, välittäminen vanhemmasta ja empaattisuus linkittyvät myös havaintoihin, joita Boer ja Coady tekivät tutkimuksessaan (2014). Tutkimuksen mukaan luottamus syntyy asiakkaaseen kohdistuvasta huolenpidosta ja huolesta pelkän vanhemmuutta koskevan huolen sijaan. Lisäksi luottamus saavutetaan jatkuvan käyttäytymisen kautta esimerkiksi vastaamalla puheluihin ja saapumalla tapaamisiin ajoissa. Luottamuksen syntymiseen vaikuttaa tutkimuksen mukaan myös se, että työntekijän sanomiset ovat johdonmukaisia ja linjassa muiden ammattilaisten kertoman kanssa. (Boer ym. 2014, 157–160.)

Alatalon lisensiaatintutkimuksessa (2018) ilmenee, että luottamuksellisen suhteen ansiosta asiakas voi kertoa omaa tarinaansa pohtien lastensuojeluasiakkuuden taustalla olevia haasteita. Tutkimuksessa havaittiin, että vanhempien kokema epäluottamus sosiaalityöntekijöitä kohtaan vaikuttaa tiedon muodostumiseen. Luottamuksen rakentamiseksi sosiaalityöntekijältä vaaditaan aikaa, vaivannäköä ja sitoutumista, sillä vanhemmuuden kipukohtat, pelon, häpeän ja syyllisyyden tunteet voi olla vaikea tuoda esiin. (Alatalo, 2018, 60–62.)

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on saada aikaan luottamusta viranomaisen asemasta huolimatta. (Alatalo, 2018, 58). Ilman rehellisyyttä, niin työntekijän kuin asiakkaan näkökulmasta, huolet ja pelot värittävät suhdetta. Työntekijöiden tehtävänä on mahdollistaa rehellisyys, sillä asiakkaiden näkökulmasta rehellisyys voi esimerkiksi aiheuttaa, että lapset viedään pois. (Boer ym. 2014, 155–157.)

Vanhemmat arvostavat, että vaikeista asioista puhutaan suoraan. Vaikka vanhemmat saattavat pelätä huostaanottoa ja henkilökohtaisiin asioihin puuttumista, on tuen ja avun saaminen tärkeää. (Inkilä ym. 2016, 205.) Tämä ilmenee myös Reimerin tutkimuksessa (2013), jonka mukaan vanhemmat tunnustivat tarvitsevänsä apua ja tukea, koska heidän tämänhetkinen verkostonsa ja omat voimavarat olivat riittämättömiä. Vanhemmat kuitenkin kuvasivat, kuinka he testasivat työntekijöitä oman toimijuutensa turvaamiseksi esimerkiksi tarkastelemalla, miten työntekijä reagoi vanhemman kertomiin asioihin. Vanhemmat rajoittivat kertomiaan asioita, jotta eivät paljastaisi liikaa, opetellessaan tuntemaan työntekijän. (Reimer, 2013, 463–464.) Työntekijän selkeys huolien esiin tuomisessa ja odotuksissa edistävät rehellisyyttä. Samoin työntekijän reaktiot asiakkaan julkituomiin asioihin vaikuttavat rehellisyyteen. (Boer ym. 2014, 155–157.)

Ruisniemen ja Kuusiston tutkimuksessa (2022) perhepäihdekuntoutuksen myötä lastensuojelua ei nähty enää uhkana, vaan kuntoutumisjakson ansiosta lastensuojelusta tuli avun ja tuen mahdollistaja. Toiminta yhdessä lastensuojelun kanssa sekä yhteisen ymmärryksen rakentaminen aikaansaivat suhtautumisen muuttumisen. (Ruisniemi ym. 2022, 261.) Työntekijän avulla asiakasperheet voivat saada ohjeita ja neuvoja oman selviytymiskykyisyyden lisäämiseksi sekä pohtia omaa vanhemmuuttaan ja sitä, millaisen lapsuuden he haluavat tarjota lapsilleen (Alho ym. 2018, 91; Civil, 2018, 91).

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän kirjallisuuskatsauksen perusteella voidaan todeta vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisen suhteen olevan linkittyneenä monenlaisiin tekijöihin. Lisäksi tutkimuksessa tulee esiin, kuinka suhteessa on niin ammatillisen auttamissuhteen ja institutionaalisen suhteen, vuorovaikutuksessa rakentuvan suhteen kuin yhteiskunnallisen suhteen piirteitä (Jokinen, 2016). Nämä suhteen eri muodot ovat limittäisiä ja yhtäaikaista.

Perheiden kanssa työskenneltäessä turvallisuuden rakentaminen tukee positiivisen muutoksen tapahtumista (Ruisniemi ym. 2022, 254). Aineiston analyysin pohjalta turvallinen ilmapiiri voidaan luoda luottamuksellisen suhteen avulla. Lisäksi vanhemmille on tärkeää, että sosiaalityöntekijä osoittaa huolenpitoa vanhemmasta kokonaisuudessaan, ei ainoastaan vanhemmuuden kautta (Boer ym. 2014, 152). Nämä tulokset osoittavat Jokisen (2016) hahmottaman auttamissuhteen olevan merkittävä osa vanhempien kanssa tehtävää työtä.

Tutkimusaineistosta tulee esiin, että palveluihin liittyvät tekijät ovat osa suhteen muodostamista. Palveluiden pirstaleisuus heikentää suhteen syntymistä ja siirtyminen palvelusta toiseen lisää vanhempien kuormittumista, epäluottamusta sekä haavoittuvuutta suhteessa sosiaalityöntekijään (Alatalo, 2018, 101; Raimar, 2013). Palveluiden pirstaleisuus tai sosiaalityöntekijän vaihtuminen heikentävät suhteen muodostamista vanhempaan eivätkä luo turvallisuuden tunnetta vanhemmalle. Instituution linjaukset vaikuttavat tapaan, jolla sosiaalityön palvelut kuten lastensuojelu rakentuvat. Esimerkkinä aineistosta nousee dokumentointi, joka voi olla vanhemman näkökulmasta haavoittavaa ja alistavaa (ks. Vierula, 2012). Yhteiskunnallinen - ja institutionaalinen suhde (Jokinen, 2016) ovat täten osa vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden suhdetta.

Tutkimuksissa tuli esiin, että työntekijöiden reagointi sekä puhutavat vaikuttivat siihen, miten vanhemmat kokivat sosiaalityöntekijöiden toiminnan ja suhtautumisen heihin (Civil, 2018, 90; Schofield ym. 2011, 85–86). Tuomitsevuus ja sanavalinnat sekä muotoilut kirjauksissa saatettiin kokea negatiivisena ja ne saivat vanhemmat kokemaan epäluottamusta työntekijää kohtaan (Schofield, 2011, 85; Vierula, 2012, 158; Maiter ym. 2011, 179–181). Lastensuojelussa vuorovaikutuksen kautta vaikutetaan vanhempien kokemuksiin omasta ja riittävästä vanhemmuudesta (Ruisniemi ym. 2022, 256, 259). Nämä havainnot kuvaavat sosiaalityöntekijän ja vanhempien välillä olevaa vuorovaikutuksessa rakentuvaa suhdetta (Jokinen, 2016).

Kirjallisuuskatsauksen valossa voidaan todeta, että vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välinen suhde jäsentyy eritoten sitoutumisen ja neuvottelun kontekstissa (McMullin, 2017). Vaiheet tulevat esiin tutkimusaineistossa sosiaalityöntekijöiden ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen kuvauksissa ja sosiaalityöntekijöiden tekemissä arvioinneissa riittävästä vanhemmuudesta. Arvioinnin vaihe luo suhteeseen jännitettä, mutta samalla jäsentää osapuolten rooleja ja odotuksia. Keskeiseksi tekijäksi arvioinnin vaiheessa nousee luottamus, jonka avulla myönteinen suhde voidaan muodostaa arvioinnista huolimatta. (Alatalo 2018, 5; Alho ym. 2018, 90; Boer ym. 2014, 157; Ruisniemi ym. 2022, 262; Schofield ym. 2011.)

Keskeisimpänä tutkimukseni tuloksena pidän luottamuksen merkitystä vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisessä suhteessa. Tutkimusaineiston perusteella luottamus rakentuu rehellisyyden sekä avoimuuden kautta, jotka nousevat luottamuksen ohella keskeisiksi tekijöiksi vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisessä suhteessa (Alho ym. 2018, 90; Schofield ym. 2011, 85; Inkilä, 2016, 212.) Lisäksi luottamuksen rakentamiseksi vaaditaan vuorovaikutusta, jossa työntekijä on yhteistyökykyinen, sanoittaa huolet selkeästi, ottaa vanhemman huomioon sekä on tietoinen omista reaktioistaan (Boer ym. 2014, 157–160; Reimer, 2013, 465).

Sosiaalityöhön liittyy aina kontrollinäkökulma, joka ilmentää sosiaalityöhön kohdistuvia vaatimuksia (Rostila ym. 2013, 204), mikä tuli esiin myös tässä tutkimuksessa. Vanhemmat saattavat esimerkiksi kokea, että heitä ei nähdä

kokonaisuutena, vaan ongelmansa kautta eivätkä sosiaalityöntekijät ymmärrä, miksi lastensuojelun interventiot ovat vanhemmista epämiellyttäviä (Schofield ym. 2011, 86). Sosiaalityöntekijöiden lähestyessä perheen tilannetta kontrollinäkökulmasta lastensuojelun interventiot perustellaan sosiaalityöhön kohdistettujen vaatimusten kautta. Lastensuojelu hahmottuu tällöin suojeluun pyrkivänä ja sen keskiössä on riskien ja ongelmatilanteiden poistaminen (Pösö, 2007).

Suojeluun pyrkivän lastensuojelun näkökulmassa sosiaalityöntekijän voi olla haastavaa rakentaa kumppanuutta vanhempaan, vanhemman auttamiseksi ja tukemiseksi. Tämä voi kuitenkin johtaa siihen, että vanhemmat pelkäävät lastensuojelua ja huostaanottoa, mikä nousi usein esiin tutkimusaineistossa (Reimer, 2013, 462; Boer ym. 2014; Alatalo, 2018, 113). Usein sosiaalityön väliintulot tapahtuvat asiakkaiden ollessa haavoittuvimmillaan, jolloin vallan eriarvoisuus korostuu (McMullin, 2017, 24). Vanhempien pelot ja negatiiviset tunteet lastensuojelua kohtaan saattavat osiltaan johtua sosiaalityöntekijöiden erityisestä vallasta. Tutkimuksen perusteella sosiaalityöntekijällä on merkittävä rooli suhteen rakentamisessa vanhempien haavoittuvuuden sekä vallan epäsymmetrisyyden vuoksi.

Tutkimusaineiston perusteella auttaminen tapahtuu sosiaalityöntekijän ja vanhempien välisenä kumppanuutena. Tulkintani mukaan hyvinvointia painottava lastensuojelu, joka tavoittelee hyvinvoinnin edistämistä koko perhe huomioiden (Pösö 2007), nousee tavoitteena esiin sosiaalityöntekijän ja vanhemman suhdetta käsittelevissä tutkimuksissa. Hyvinvointia painottavan lastensuojelun lähestymistapa voi tukea vanhempien ja sosiaalityöntekijöiden välisen kumppanuuden rakentumista suojeluun pyrkivää lastensuojelua paremmin. Analyysini perusteella työntekijöiden empaattisuus, auttavaisuus sekä kunnioitus vanhempia kohtaan on vanhemmille merkityksellistä myönteisen suhteen rakentamisen kannalta (Boer ym. 2014; Maiter ym. 2011, 175–178). Yhteisen ymmärryksen avulla voi vanhempien suhtautuminen lastensuojeluun muuttua positiivisemmaksi ja se voidaan nähdä uhan sijasta avun ja tuen mahdollistajana (Ruisniemi ym. 2022, 261).

Voidaankin todeta, että vanhempien kanssa toimivan sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen omasta vallastaan ja sen vaikutuksista vanhempiin kumppanuuden rakentamiseksi. Tulkintani mukaan on tärkeää, että vanhempiin muodostetaan hyvä ja luottamuksellinen suhde. Sosiaalityöntekijöiden pääasiallinen tehtävä on kuitenkin ensisijaisesti lapsen edun ja lapsen hyvinvoinnin turvaaminen. Toisinaan sosiaalityöntekijän ja vanhemman näkemys siitä, mikä on lapsen edun mukaista, on erilaisia tai ristiriidassa keskenään. Tästä huolimatta olisi tärkeää pyrkiä rakentamaan hyvä suhde vanhempiin, sillä usein sen voidaan katsoa tukevan lapsen etua vanhempien ollessa tärkeä toimija lapsen elämässä.

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijältä odotetaan paljon. Sosiaalityöntekijän tulee vastata niin lapsen asioista ja edusta sekä tukea vanhempaa. Tulevissa tutkimuksissa olisi mielenkiintoista tarkastella, kuinka paljon sosiaalityöntekijöillä on aikaa tai resursseja keskittyä suhteen muodostamiseen vanhempien kanssa. Tällaisten tutkimusten avulla voitaisiin hahmottaa vanhempien saamaa tuen määrää ja sitä, tarvitsevatko vanhemmat erillisen palvelun tai työntekijän tuen saamiseksi. Sosiaalityöntekijöiden tekemän käytännön työn tutkiminen tarjoaisi myös keinoja hahmottaa sosiaalityöntekijöihin kohdistuvia vaatimuksia sekä mahdollisuuksia ja esteitä, joita institutionaaliset tekijät työlle asettavat. Tämän tutkimuksen valossa voidaan todeta, että olisi merkityksellistä tutkia, millaisia vaikutuksia sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisellä suhteella on lastensuojelun interventioihin ja niiden lopputuloksiin. Tällaisten tutkimusten kautta saataisiin selkeämpi käsitys siitä, millainen merkitys työntekijän ja asiakkaan välisellä suhteella on työn tuloksiin.

7. LÄHTEET

Alatalo, M. (2018). *Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä*. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. 2–5, 57–67. 92–113.

Alho, S., Rasa, M. & Vuolukka, K. (2018). *Perheterapian ja sosiaalityön yhteiset juuret sekä suhdeperustaisen lastensuojelutyön kehittäminen*. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. *Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaistenyhteistoimintaa*. Työpäperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32/2018. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 85–95. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>

Boer, C. D., & Coady, N. (2014). *I Knew, Maybe, This One Is Real: A Study of Six Good Worker-Client Relationships in Child Welfare*. Teoksessa Cameron, G., Fine, M., Maiter, S., Frensch, K. & Freymond, N. (toim.) *Creating Positive Systems of Child and Family Welfare: Congruence with the Everyday Livers of Children and Parents*. University of Toronto Press. 139–167.

Civil, T. (2018). *Lapsen ja perheen kohtaaminen lastensuojelun avohuollossa – Tarkastelua systeemisestä näkökulmasta*. Teoksessa Petrelius, P. & Eriksson, P. *Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaistenyhteistoimintaa*, Työpäperi / Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 32/2018, Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. s. 96–109.

Heinonen, H. (2016). *Lastensuojelu ja lapsen etu*. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. E-kirja. Gaudeamus. 237–253.

Hiitola, J. (2015). *Hallittu vanhemmuus – Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa*. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. 36–60, 251–258.

Hänninen, K. & Poikela, R. (2016). *Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus*. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. E-kirja. Gaudeamus. 146–161.

Inkilä, J., Helminen, M., Aalto, P. & Paavilainen, E. (2016). *Moniammatillinen yhteistyö perheen kanssa lasten kaltoinkohtelutilanteessa*. *Hoitotiede* vol.28 (3). 204–216.

Jokinen, A. (2016). *Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde*. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Jouttimäki, P., Lehto-Lunden, T., Salovaara, P. & Veistilä, M. *Vastavuoroinen sosiaalityö*. E-kirja. Gaudeamus. 136–145.

Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. E-kirja. Vastapaino.

Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Vastapaino. 11–67.

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M. & Jääskeläinen, P. (2013). *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus; eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon*. *Hoitotiede*. Vol. 25 (4), Kuopio. 291–301.

Laitinen, M. & Niskala, A. (2013). *Sosiaalityön suhde asiakkuuteen*. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala A. *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. 9–17.

Lastensuojelulaki 2007/417.

Maiter, S., Palmer, S. & Manji, S. (2011). *Strengthening Social Worker-Client Relationships in Child Protective Services*. *Qualitative social work*. Sage Publications London. Vol. 5(2). 167–186.

Marshall, J. (2017). *Relationship-based social work in family and childcare practice*. In McColgan, M. & McMullin, C. *Doing Relationship-Based Social Work: A Practical Guide to Building Relationships and Enabling Change*. Jessica Kingsley Publishers. 44-60.

McMullin, C. (2017). *Building Relationships in Social Work: A 4 Stage Relationship Model*. Teoksessa McColgan, M. & McMullin, C. *Doing Relationship-Based Social Work: A Practical Guide to Building Relationships and Enabling Change*. Jessica Kingsley Publishers. 15–31.

Pösö, T. (2007). *Lastensuojelun puuttuva tieto*. Teoksessa Vuori, J. & Nätkin, R. (toim.). *Perhetyön tieto*. E-kirja. Vastapaino. 65-88.

Reimer, E.C. 2013. *Relationship-based Practice with Families Where Child Neglect is an Issue: Putting Relationship Development under the Microscope*. *Australian Social Work*. Vol. 66(3). 455–470.

Rostila, I. & Vinnurva, J. (2013). *Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus*. Teoksessa Laitinen, M. & Niskala, A. (toim.) *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. E-kirja. Vastapaino. 196–218.

Ruisniemi, A. & Kuusisto, K. 2022. *"Että jaksan ne kaikki arjen mutkat ja suorat": päihdekuntoutuksessa perheenä olevien kuntoutujien vanhemmuuden kokemukset*. Janus vol. 30(3). 251–268. DOI: <https://doi.org/10.30668/janus.109298>

Salminen, Ari. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Vaasan Yliopisto. Vaasa. 3–8.

Schofield, G., Moldestad, B., Höjer, I., Ward, E., Skilbred, D., Young, J. & Havik, T. (2011). *Managing Loss and a Threatened Identity: Experiences of Parents of Children Growing Up in Foster Care, the Perspectives of their Social Workers and Implications for Practice*. The British Journal of Social Work. Vol. 41(1). 74-92.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301

Vierula, T. 2012. *Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa: vanhempien näkökulma*. Janus vol. 20(2), 149 – 165.